

MALUNAR- MÓT

HEIÐURSRIT
TIL
MALUNA
MARNERSDÓTTUR

Ritsjórn:
Eyðun Andreassen, Malan Johannesen,
Anfinnur Johansen og Turið Sigurðardóttir

FRÓÐSKAPUR 2012

Malunarmót – Heiðursrit til Maluna Marnersdóttur

© Forlagið og hövundarnir

Ritstjórn: Eyðun Andreassen, Malan Johannesen, Anfinnur Johansen
og Turið Sigurðardóttir

Kápu layout: Astri Lúihn

Kápuíde: Privat listaverk á veggjum hjá Maluni Marnersdóttur

Listafólkini á kápunni eru: Marianna Mørkøre, Poul Horsdal, Hansina
Iversen, Ingálvur av Reyni, Tommy Arge, Edward Fuglø og Astri Lúihn

Prentumsiting, umbróting og prentgerð: Gramar Spf. | www.gramar.fo

Prent: Pfi. Føroyaprent | www.foroyaprent.fo

Útgevandi: Faroe University Press

Tórshavn 2012

ISBN 978-99918-65-39-3

NORÐURLANDSKT UMHVØRVISMERKI
Svanamerktur prentlutur: 541705

Innibald

Formæli	9
Tabula gratulatoria	11
<i>Eyðun Andreassen</i>	
Ein undarlig søga – Metaforur og symbol í einum ævintýri ...	15
<i>Petra Broomans</i>	
Ett litet och bortglömt land i skymningen – Nederländska bilder av Färöarna	25
<i>Kirsten Brix</i>	
Gomul søga – Motivgreining	42
<i>Dagný Kristjánsdóttir</i>	
Translating Childhood – On Translations of the books on Pippi Longstocking and Emil of Lönneberga by Astrid Lindgren in Iceland	54
<i>Janet Garton</i>	
Amalie Skram and Henrik Ibsen: a missing link	65
<i>Bergur Djurhuus Hansen</i>	
Orðdeyvur Goethetröndur	77
<i>Hans Hauge</i>	
Fiktion i en retssal – Om PPDAs Fragments d'une femme perdue	86
<i>Martina Huhtamäki</i>	
Súrligar nætur í Keypmannahavn – En færøisk visa i Köpenhamn	98

- Østgrønland 1905-06." Tidsskriftet GRØNLAND Nr. 7, oktober 2004, s. 260-278.
2005. "Postkolonialisme i nordisk perspektiv: relationen Danmark-Grønland". Henning Bech og Anne Scott Sørensen (red.): *Kultur på kryds og tværs*. Klim. Aarhus. S. 16-42.
2008. 'Hvor Dannebrog engang har vøjet i mer end 200 Aar'. *Banal nationalisme, narrative skabeloner og postkolonial melankoli i skildringen af de danske tropekolonier*. Særtryk, Nationalmuseet. København. Netversion: <http://www.natmus.dk/sw22661.asp>
2009. "Knud Rasmussen" Ole Højriis (red.): *Grønland – en refleksiv udfordring*. Aarhus Universitetsforlag. Århus. S. 239-280.
- Forthcoming. *Som Spæk og vand? Stemmer fra kolonitidens Grønland*.
- Vahl, M. og G. Hatt 1922-27. *Jorden og Menneskelivet. Geografisk Haandbog Bd. 1-4*. I.H. Schultz Forlagsboghandel. København.

Kirsten Thisted er mag. art. í norðurlensskum bókmentum og lektari við Københavns Universitet. Hennara virkisøki umfatar minniluta-/meirilutaviðurskifti, mál- og mentanarmót, mentanartýðing og danskar/norðurlenskar bókmentir úr postkolonialum sjónarhorni.

Teldupostur: thisted@hum.ku.dk

Kirsten Thisted, MA in Nordic literature. She is a former teacher at Ilisimatusarfik/University of Greenland and is now working at the University of Copenhagen. Her subjects are minority/majority relations, language and culture encounter, cultural translation and post colonial perspectives on Danish/Nordic literature.

Email: thisted@hum.ku.dk

Hvad er tekstfiktion?

Peter Widell

Abstract

This article is a contribution to a theory of literary genres building on the idea of characterizing literature by a restricted set of universal text parameters. In the article I will especially be focusing on the parameter *text fiction*. Here I will defend the position that a fictive text could be characterized neither as a text referring to something imagined, nor as a text referring to a merely possible world. It must be characterized as something belonging to *pragmatics*: Fiction is not concerned about the content of what is said, but about how it is said.

After having determined text fiction as a product of the performance of *pretended speech acts*, I will discuss how this pretended speech could be indicated as such by the author. Criticizing Searle and others who are of the opinion that text fiction is marked by non-semantic metaconventions, I am stating that text fiction is a sort of pre-linguistic communication governed by gricean intentions. It does not mean, though, that truth and meaning does not play any role in identifying fiction as it is claimed by Walsh and others.

1. Indledning

Følgende artikel skal ses som led i et projekt omkring grundlæggningen af en skønlitterær genre teori. Det er projektets grundide, at det skønlitterære genrebegreb bedst lader sig belyse gennem en dobbeltstrategi, hvor det først er opgaven at finde frem til et sæt *universelle tekstparametre*, som man dernæst kan benytte enten til at præcisere allerede eksisterende genrebegreber, eller til en definition af helt nye genrebegreber, hvis der er behov for det.¹ Mens det er me-

¹ Her har jeg været inspireret af Gerard Genette, som i Genette (1990 (1970):10ff) har gjort et forsøg på at skelne mellem på den ene side de skønlitterære genrer,

ningen, parametrene skal danne et sæt analytiske begreber, som man altid vil kunne spørge præcist til i et studeret tekstelement, vil de forskellige genrebegreber snarere være prototypiske begreber til karakteristisk af hele tekster, der tillader forekomsten af mere eller mindre centrale eksempler.

Indtil videre har jeg i mit projekt påbegyndt undersøgelsen af parametrene *figurativitet*, *tropicitet*, *fiktivitet* og *realisme*.² Det, der ifølge min opfattelse gør disse parametre universelle, er som sagt, at man altid vil kunne spørge til dem i et vilkårligt givet tekstelement i en hvilken som helst tekst.

Som man kan se, er én af disse parametre parameteren fiktivitet eller – som jeg her vil kalde den – fiktion eller – for at være helt præcis – *tekstfiktion*. Det er så specielt denne parameter, jeg vil gøre til genstand for en grundig analyse i denne artikel.³

Indledningsvis vil jeg se på, om man kan give en analytisk definition af begrebet, eller om man bliver nødt til at klare sig med et mere omtrentligt begreb knyttende sig til begrebet om genre (afsnit 2). Derefter vil jeg se på forskellige forsøg på at indkredse begrebet analytisk: Først vil jeg se på et forsøg på ud fra semantiske intuitioner at se tekstfiktion som noget, der blot er forestillet eller indbildt (afsnit 3). Dernæst vil jeg se på et forsøg på ud fra pragmatiske intuitioner at se tekstfiktion som foregiven talehandlen (afsnit 4). Et særligt problem er, hvordan man som forfatter af et stykke tekstfiktion vil være i stand til over for publikum at angive, at det, man har forfattet,

sådan som vi har kendt dem siden romantikken som supergenrerne epik, lyrik og drama, og på den anden side visse mere universelle og klart afgrænselige modi, som fx Platons og Aristoteles' distinktion mellem diegesis og mimesis (Platon 2003:3. bog; Aristoteles 1992).

Det er i ønsket om at støde frem mod nogle mere generelle modi, at jeg har grundlagt min parameterteori.

Det kan måske i den forbindelse undre, at Genettes distinktion mellem diegesis og mimesis ikke umiddelbart indgår som parameter i mit sæt af parametre. Det skyldes, at distinktionen på grund af min særlige definition af fiktionsbegrebet er sammenfaldende med skellet mellem fiktion (som efterligning af alvorstale) og ikke-fiktion (som alvorstale). Forholdet er dog endnu for uanalyseret til, at jeg tør give en endegyldig vurdering.

² Denne liste af parametre gør ikke krav på at være udtømmende. Hertil befinder min parameterteori sig endnu i en alt for indledende fase.

³ Der foreligger allerede en mere indgående undersøgelse fra min hånd af parameteren realisme, cf. Widell (2002).

er et stykke tekstfiktion. En sådan signalering synes nemlig at måtte udgøre et inhærent eller definatorisk træk ved fiktion. Diskussionen går her på, om signaleringen kræver en særlig form for social overenskomst (afsnit 5), eller om den kan finde sted uden om en sådan overenskomst (afsnit 6). Til slut vil jeg se på, om man vil kunne se tekstfiktion som en selvgyldig kommunikationform (afsnit 7), eller om man bliver nødt til at indskrænke sig til at se tekstfiktion som en "parasitær" form for kommunikation, specielt kendetegnet af, at den reference og sandhedstilordning, der finder sted i teksten, er blot foregivet (afsnit 8). Jeg mener det er vigtigt, at man når til en afklaring her, da det hænger afgørende sammen med, om man vil være i stand til at opretholde opfattelsen af humaniora som en grundlæggende filosofisk-rationel sammenhæng, eller om man må overgive sig til den udbredte opfattelse i dag, at humaniora skal ses som en rent retorisk-strategisk sammenhæng (afsnit 9).

2. Tekstfiktion som analytisk begreb og som genrebegreb

Tekstfiktion som parameter eller – som vi også kan sige det – som analytisk begreb tillader altid et enkelt svar: Enten vil et tekstelement være fiktivt, eller også vil det ikke være det. Heri adskiller begrebet sig fra de andre begreber i min parameterteori, der enten findes i grader som realismebegrebet, tillader flere lokale former som begrebet om figurativitet, som vi vil kunne finde som rim, som rytme, som assonans m.v., eller begrebet tropicitet, som vi vil kunne finde som metafor, som metonymi, som synekdoke, som ironi m.v.

En egenskab, betegnelsen "tekstfiktion" deler specielt med betegnelsen "realisme", men ikke med betegnelserne "figurativitet" og "tropicitet", er, at den ikke kun optræder som betegnelse for en parameter, og dermed som en analytisk kategori, men også ofte optræder som genrebetegnelse, som er en prototypisk kategori. Det kan virke lidt forvirrende. Imidlertid vil betegnelsen "tekstfiktion" her blive fastholdt som betegnelse for en parameter.

Grunden til, at vi overhovedet vil undersøge tekstfiktionsbegrebets mulighed som analytisk kategori, er, at vi vil imødegå den udbredte opfattelse, at det ikke skulle være muligt at give en præcis definition af tekstfiktionsbegrebet – og i øvrigt andre forskellige tekstbegreber – en opfattelse, man ikke mindst har set gjort gældende inden for konstruktivistisk, dekonstruktivistisk og postmodernistisk

litteraturteori.⁴ Det er min opfattelse, at vi herigennem også vil få et bedre redskab i hænde, når der skal redegøres for tekstfiktion som genre.

Det er mit udgangspunkt, at begrebet tekstfiktion har sin rod i stærke intuitioner hos os. At der eksisterer et præcist analytisk begreb om tekstfiktion svarende til disse intuitioner, betyder imidlertid ikke, at folk så altid vil være i stand til at redegøre for, hvori det består. Tværtimod. Og det er selvfølgelig derfor, der kan være behov for en analyse af begrebet som den, jeg vil foretage på de følgende sider.

Det skal understreges, at man ikke må opfatte tekstfiktion som et specielt skønlitterært begreb. Tekstfiktion kan være et bestemt træk ved visse skønlitterære tekster; men skønlitteratur er ikke nødvendigvis tekstfiktion, ligesom tekstfiktion ikke nødvendigvis behøver være skønlitteratur.⁵

3. Tekstfiktion som forestilling og indbildning

Det er en almen udbredt opfattelse, at tekstfiktion består i reference til noget blot forestillet eller indbildt. Vender man sig mod *Den Danske Ordbog* (2003-), finder man netop en sådan definition: Her defineres tekstfiktion som "forestilling eller påfund som er opdigtet eller indbildt." Tilsvarende defineres tekstfiktion i *Politikens Nudansk Ordbog* (1. udg. 1999) som "noget som ikke modsvarer af noget i den virkelige verden, men som er opdigtet."

Disse definitioner mener jeg ikke holder for en nærmere filosofisk analyse. For hvad er egentlig en forestilling eller en indbildning?

Umiddelbart forekommer svaret indlysende: Forestillinger og indbildninger er selvfølgelig noget, vi hver især diverterer os med *privat*, i modsætning til de ting, der har eksistens i verden, og som vi alle kan se, høre, lugte og smage. Kradser man imidlertid lidt i overfladen af den forklaring, dukker et væsentligt problem op. Når jeg ser på et billede eller læser en skønlitterær tekst, er det ikke længere noget, en kunstner eller en forfatter blot har beholdt for sig selv. Så

er han i færd med at henvende sig til mig. Men hvis et stykke tekstfiktion er private forestillinger hos forfatteren, hvordan vil han da kunne henvende sig til sit publikum om disse forestillinger? Det synes ikke muligt. Ikke fordi, forfatteren ikke skulle kunne have sådanne forestillinger. Det er ikke det, der er problemet her. Problemet er snarere, at forfatteren da vil stå over for et uoverstige-ligt problem, hver gang han vil skulle henvende sig til sit publikum: "Antag, at enhver har en æske, hvori der er noget vi kalder en "bille", foreslår den østrigsk-engelske filosof Ludwig Wittgenstein. Lad os videre tænke os, at: "Ingen kan nogensinde se i andres æsker." Hvad vil da være situationen? "[...] så kunne det jo være, at alle havde en forskellig (ting) i deres æsker [...]" (Wittgenstein 1971 (1953):141). Men på samme måde som i Wittgensteins lille eksempel synes det at forholde sig med vores forfatter: Heller ikke han vil kunne sikre sig, at det, andre har i deres hoveder, svarer til det, han selv har inde i sit hoved. Det, vores forfatter vil mangle, er noget fælles at pege på eller - som Wittgenstein formulerer det med baggrund i sit eksempel - nogle *ydre, fælles kriterier*, som vil kunne gøre det muligt for ham at afstemme sine forestillinger eller indbildninger med andres (Wittgenstein 1971 (1953) § 580).

Her kunne man så selvfølgelig henvise til, at vi allerede på forhånd ved, hvad de ord, forfatteren benytter sig af, betyder, *fordi der forelå ydre, fælles kriterier, da vi i sin tid lærte ordene at hende*. Det forklarer nok, hvordan vi i almindelighed kan henvende os om vores private tanker, hvis vi skulle finde det relevant, selv i tilfælde, hvor der ingen offentlige kriterier foreligger. Fx er der ingen problemer med at forstå en sætning som: "Da jeg kørte hjem, kom jeg i *tanke om*, at jeg havde lovet at tage en pizza med." Her behøves ingen offentlige kriterier. Men det hjælper os ikke med at forklare, hvad der er på spil, når vi specielt har med tekstfiktion at gøre. Tekstfiktion vil *altid* være uden sådanne kriterier, *da det jo definatorisk er fastlagt som "forestilling" eller "indbildning"*. Hvis tekstfiktion skal være mulig, kræver det mindst, at man vil kunne sige: Forfatteren bruger nu sproget *på samme måde, som han vil gøre, når der er offentlige kriterier*. Men det vil ikke kunne ske, hvis man starter med at pege ind i sig selv.

Et forsøg på at omgå denne "privatistiske" blindgyde inden for en semantisk forståelse af fiktionsbegrebet, vil være, at man helt undlader at tale om tekstfiktion som reference til noget privat "inde

⁴ Se fx Jacques Derrida (1980). I Widell (2002:94-95) har jeg kritiseret en tilsvarende holdning, hvad realismebegrebet angår.

⁵ Tekster (og tekstdele) indeholdende kontrafaktiske antagelser, fx kontrafaktiske konditionaler af typen "Hvis det havde regnet, havde jeg slået min paraply ud", er også fiktive; men der er normalt ikke tale om skønlitterære tekstdele.

i hovedet på forfatteren”, og i stedet taler om fiktion som verdensreference, ganske vist ikke ikke i den faktiske verden – det ville ikke være fiktion – men til noget i en verden forskellig fra den faktiske verden, en såkaldt *blot mulig verden*. Det er der flere, der har forsøgt sig med.⁶

Imidlertid vil det blot føre os fra asken og i ilden. For hvad er en blot mulig verden? Hvem vil kunne sikre identiteten af en sådan verden? Når der hos Henrik Pontoppidan (1902) står: “Paa en ensomt liggende Husmandsloed ude ved Sognegrænsen boede gamle Søren Kousted og hans Kvinde”, regner vi det normalt for et stykke tekstfiktion. Men hvad skulle det være for en mulig verden, det refereres til med disse ord? Vi stirrer mod en sådan verden, men lige meget, hvor meget vi hver især stirrer, vil vi ikke være i stand til at lokalisere den for hinanden. Men hvis vi ikke kan det, hvordan vil vi da kunne sikre os, at vi overhovedet taler om den samme verden? Igen synes vi at mangle offentlige kriterier til afgørelse af spørgsmålet. Derfor synes heller ikke dette forsøg at have noget for sig.

Det ser med andre ord ud til, at ethvert forsøg på at forklare, hvad tekstfiktion er via *semantiske overvejelser*, hvad enten det peger “ind i vores forestillingsverden” eller “ud i en blot mulig verden”, er dømt til at mislykkes. Tekstfiktion kan med andre ord ikke forstås i termer af reference og sandhedstilordning. Det, vi højst vil kunne sige i forbindelse med tekstfiktion, synes at være: Forfatteren bruger her sproget *på samme måde, som han ville have gjort, hvis der havde været offentlige kriterier til at afgøre, hvad han ville sige*. Men offentlige kriterier vil være kriterier i den aktuelle verden, i den verden, vi alle sammen kan se, høre, lugte og smage. Kun hvis forfatteren har sådanne kriterier, vil han kunne sikre sig, at hans verden er den samme som hans publikums. Og dermed, at han siger noget meningsfuldt.

⁶ David K. Lewis (1978); Ruth Ronen (1994). Med min kritik af mulige verdensersemantikken er der ikke nødvendigvis tale om en samtidig kritik af dens tekniske landvindinger og dens brugbarhed inden for forskellige specialsammenhænge. Det eneste, der her stilles spørgsmålstegn ved, er den filosofiske undermuring, nemlig hvad man overhovedet skal forstå ved en fiktiv verden defineret som en blot mulig verden.

Når jeg i noten her nævner Lewis, skal det retfærdigvis nævnes, at han i den nævnte reference også forsøger at definere fiktionsbegrebet ud fra andre kriterier, bl.a. ud fra begrebet om foregivelse, som vi vil se på i næste afsnit.

Men med dette er vi allerede på vej over i en alternativ måde at definere tekstfiktionsbegrebet på. En sådan alternativ måde har man – specielt for tekstfiktionens vedkommende – netop bragt i forslag inden for talehandlingsteorien.

4. Tekstfiktion som foregiven reference og sandhedstilordning

Ifølge denne teori ses tekstfiktion ikke som noget, der skal gives en alternativ semantik. Her er tekstfiktion i stedet et helt igennem *pragmatisk begreb*. Lad os se på argumentationen inden for den talehandlingsteoretiske bestemmelse af tekstfiktionsbegrebet.

Når jeg taler, kan det, jeg siger, være sandt, eller det kan være falsk. Siger jeg noget falsk, er jeg usandfærdig. Det kan der være flere grunde til. Grunden kan være, (a) *at jeg ikke ved bedre*.⁷ Den kan være, (b) *at jeg lyver*, dvs. at jeg bevidst kan sige noget, der er usandt i den hensigt at få den, jeg taler til, til at tro på det. Den kan også være (c) *at jeg fremfører et kontrafaktisk ræsonnement* (cf. note 5). Eller grunden kan sluttelig være, (d) *at jeg har til hensigt at skabe en skønlitterær fiktionstekst*.

Skaber jeg en fiktionstekst, vil det, jeg skaber – qua foregiven talehandling – undertiden kunne forveksles med det, jeg skaber i (a), (b) og (c). Især er det ofte vanskeligt at skelne mellem tekstfiktion og løgn. Da jeg imidlertid ikke har til hensigt at skjule, at det, jeg siger, mangler reference eller er falsk, men tværtimod gerne vil åbenbare min hensigt, indgår der ifølge talehandlingsteoretikerne altid et *kommunikationsrefleksivt sigte* i skabelsen og receptionen af en fiktionstekst: Samtidig med, at jeg har hensigten om at skabe et stykke tekstfiktion, har jeg også altid en intention om at kommentere eller på anden måde gøre opmærksom på, at jeg netop har denne intention.

Som man kan se af denne indkredsning af tekstfiktionsbegrebet, bliver tekstfiktion ikke i så høj grad et træk ved indholdet af det, jeg siger og skriver, som det bliver *et træk ved selve den måde, jeg taler eller skriver på*. At tale og skrive er ifølge talehandlingsteorien først og fremmest at udføre tale- eller skrivehandlinger. Men det vil sige, at

⁷ Strengt taget kan jeg, selv om jeg er uformående, også komme til at sige noget, der er sandt. Men da vil den sandhedstilordning, jeg giver udtryk for, ikke være begrundet i min vederhæftige udførelse af den pågældende talehandling. Det, at den er sand, vil være en ren tilfældighed.

tyngdepunktet i karakteristikken af tekstfiktionsbegrebet forskyder sig fra den manglende reference og sandhed til selve den udførte talehandling.

Men hvad er det nu, der – ud over tilstedeværelsen af et kommunikationsrefleksivt element – indgår i en fiktiv talehandling?

Ifølge John R. Searle består skabelsen af tekstfiktionstekster i at foregive udførelsen af talehandlinger. Eller som han selv siger: “[...] the author of a work of fiction pretends to perform a series of illocutionary acts, normally of the assertive type.” (Searle 1979b (1974):65).⁸ Da det at udføre talehandlinger af assertiv type består i at referere og sige noget sandt om det, man refererer til, kan man også sige, at tekstfiktion består i blot at foregive, at man refererer til noget og siger noget sandt om det.⁹ Det er her vigtigt at se, at forskydningen fra non-fiktion til fiktion ikke længere – som semantikerne tror – samtidig involverer en forskydning af referencen og sandhedstilordningen, men at forskydningen er rent pragmatisk: Er der én, der siger: “Der står en stol i stuen ved siden af”, kan jeg som modtager af meddelelsen enten (i) gå ud fra, at afsender vil meddele mig, at der står en stol i stuen ved siden af, og at han vil sige noget sandt om denne stol, (ii) have mistanke om, at afsender lyver og vil bilde mig

⁸ Da ordet “foregive” også undertiden bliver anvendt om svigagtig handling og løgn – “han foregav at være en god muslim” – er det vigtigt at understrege, at når Searle her definerer tekstfiktion som foregiven handling, så skal det kontraktlige element i begrebet hele tiden være underforstået.

⁹ Da korrekt reference er en betingelse for at kunne sige noget sandt, kan vi sige, at tekstfiktion ikke kan bestå i sand beskrivelse uden reference. Enten må tekstfiktion bestå i manglende reference og sandhed, eller i manglende sandhed alene. Men den kan ikke bestå i sand beskrivelse uden reference.

Et eksempel på en tekstfiktionstekst, der både mangler reference og sandhed, finder vi i H.C. Andersens eventyr *Klods-Hans*. Et eksempel på en tekstfiktionstekst, der alene mangler sandhed, men stadig har bibeholdt sin reference, finder vi modsat i Klaus Rifbjergs “omvendte nøgleroman” *Marts 70* (1970). Her optræder en række kendte personer med navns nævnelse, men det, der siges om dem, er åbenlyst usandt.

Nøgleromaner som Tom Kristensens *Hærværk* (1979 (1930)) synes at demontere, at vi ikke skulle kunne have sandhed uden reference. I *Hærværk* indgår en række kohærente beskrivelser, der passer på eksisterende personer, men der forekommer ingen direkte reference til dem. Personerne må læseren selv gætte sig frem til (hvilket selvfølgelig kræver, at læseren har viden om de beskrevne personer andetsteds fra). Imidlertid: Det, at læseren må gætte sig frem til dem, synes alligevel at indicere at teksten trods alt kan gives en reference, selv om de ikke fremgår eksplicit af tekstens ordlyd.

ind, at der står en stol i stuen ved siden af, vel vidende, at det gør der ikke, eller (iii) regne med, at afsender foregiver, at der står en stol ved siden af. Men her er det, afsenderen gør i de tre tilfælde semantisk set nøjagtigt det samme: Jeg siger “Der står en stol i stuen ved siden af” og forudsætter, at det, jeg siger, har sin normale mening i alle tre tilfælde.

Dermed behøver vi ikke – som semantikerne – antage et særligt begreb om fiktiv reference og sandhedstilordning i (iii). Alt er semantisk set det samme såvel i (i) som i (ii) og (iii).

Med denne forestilling om tekstfiktion – om det at skrive romaner, noveller osv. – som identisk med det at foregive at referere og tale sandt genoptages et træk ved tekstfiktion, som har været kendt i tekstfiktionsbegrebet helt tilbage til Platon og Aristoteles og til deres begreb om *mimesis* (jf. note 1). Noget foregives, dvs. efterlignes, men i modificeret form. I dette tilfælde er der tale om, at en fiktiv talehandling mimer en faktisk talehandling.

Spørgsmålet er imidlertid, hvad efterligningen nærmere består i? Her mener John L. Austin og den tidligere nævnte John R. Searle, at efterligningen først og fremmest indebærer en reduktion af teksten: Ved tekstfiktion mister det sagte sin oprindelige kraft. Det bliver “afbleget” (etiolated) og eksisterer alene “parasitært” (Austin 1997 (1962):51). Det betyder ikke, at det mister al kraft: Assertivet anvendes på nøjagtigt samme måde og med nøjagtigt samme betydning, som hvis der havde været tale om et bogstaveligt ment assertiv. Ja, endog følelses kvaliteten i det sagte bæres igennem; fx føler vi stadig medlidenhed med en person, der er genstand for en foregiven reference.¹⁰ I virkeligheden er det eneste, der bliver “afbleget” og “parasitært”, referencen og sandhedstilordningen samt – hvad der er nok så vigtigt – de handlinger, vi som hørere normalt udfører på baggrund af det, vi hører. Læser vi om en uret begået i en roman, gør vi fx intet for at gøre den god igen. Derfor har Coleridge (1817) uret, når han definerer tekstfiktion som “suspension of disbelief”. I

¹⁰ At vi ikke kan lade være med at investere vores følelser i tekstfiktion, er en bemærkelsesværdig psykologisk kendsgerning, som formentlig har sin forklaring i, at vi mennesker dermed gives mulighed for at indøve empatiske indstillinger over for hinanden som udgangspunkt for dannelse af deontologiske fællesskaber, hvilket formentlig evolutionsteoretisk set er af vigtighed for menneskearten overlevelse som social art.

tekstfiktion har forfatteren på ingen måde et ønske om, at hans publikum skal reagere på samme måde som, hvis teksten havde været ikke-fiktiv. Så ville vi nemlig have haft med suggestion at gøre, og ikke med tekstfiktion.

Men da man nu ikke på selve assertivet kan se, om det er alvorligt ment, eller om der blot er tale om en foregiven talehandling, må der være andre signaler til stede til angivelse af, om en tekst er blot fiktiv. Der må være et eller andet i talesituation, som må kunne angive, at teksten hverken skal forstås som løgn eller som suggestion, men som tekstfiktion.

Her er det mest radikale synspunkt i retning af en bestemmelse af et sådant signal nok det synspunkt, vi finder hos Gregory Currie (1985). Currie hæver, at det at foregive en assertion slet og ret består i at udføre en *ny, selvstændig illokutionær talehandling*, en foregivelses- eller *make-believe-talehandling*. Derfor må de foregivelses- eller make-believe-illokutioner, der forekommer i tekstfiktion, ifølge Currie også være en art meta-illokutioner, én for hver talehandling: "Jeg foregiver hermed at hævde, at solen skinner" (realiseret som: "Solen skinner"). Det indebærer, at vi må oprette en selvstændig menings-teori for tekstfiktionshandlinger, så de foregivne illokutionære handlinger ikke helt "slukkes", men stadig kun "blegner": Hævdelsen i eksemplet må jo ikke blot figurere som en omtalt hævde; hævdsen skal have delvis kraft.

Hvad der end kan være af positive træk ved Curries teori, så synes en sådan fordobling af meningsbegrebet – så vi parallelt med bogstavelige meningsindhold også må operere med fiktive meningsindhold (der endog på den syntaktiske overflade fremtræder som synonyme med de tilsvarende ikke-fiktive) – at være ganske uplausibel. Vi har nok at gøre med at holde styr på det bogstavelige meningsbegreb. Derfor forekommer det usandsynligt, at vi i tekstfiktion skulle være nødt til at fordoble dette meningsbegreb med en ny slags bogstavelighed. Currie har da også senere forladt denne teori (Currie 1990).

Et mere moderat synspunkt finder vi hos Searle (1979b (1974):67ff). Signalet er dog af samme illokutionære tilsnit som hos Currie, men for Searle er der ikke tale om noget nyt sæt af bogstavelige illokutioner "oven i" den foregivne handlens illokutioner.

Snarere er der for Searle tale om, at tekstmarkøren skal findes i *én stor ekstralingvistisk, ikke-semantisk, horisontal metakonvention*, der – når den er etableret som overenskomst mellem forfatter og læser – én gang for alle bestemmer resten af den præsenterede tekst som tekstfiktion, hvad enten talehandlingerne bærer usande eller sande propositioner. Eller, som Searle selv skriver: "[...] telling stories really is a separate language game; to be played it requires a separate set of conventions, though these sets of conventions are not meaning rules [...]" (Searle 1979b (1974):67). Denne løsning er ifølge Searle at foretrække, alene fordi der findes former for tekstfiktion, fx realistiske og naturalistiske romaner og noveller, som også indeholder assertiver, som kan være sande om virkelige entiteter. Så i stedet for at se tekstfiktion som et nyt sæt illokutionære handlinger, som Currie gør, hvor vi skal træffe afgørelse fra sætning til sætning, mener Searle det er bedre at se tekstfiktion i lyset af en overordnet læseregulering for teksten som helhed, der fortæller læseren, at lige meget, om vi har at gøre med en falsk eller en sand proposition i en fiktionstekst, skal de stilles på samme niveau i den fiktive tekst.¹¹

Spørgsmålet er så, om der med Searles synsmåde er dannet et nyt tekstfiktionsbegreb ved siden af begrebet om tekstfiktion som foregiven handling, et begreb om tekstfiktion *som suspension af sandhedssøgning, markeret gennem en ekstralingvistisk, ikke-semantisk horisontal metakonvention*. Der vil så i givet fald være tale om en nybestemmelse af tekstfiktionbegrebet som analytisk begreb.

5. Tekstfiktion som metakonventionelt markeret foregivelse

En vigtig præmis for synspunktet om tekstfiktion som foregiven handling, er, at det vil være forfatteren, der er den suveræne dommer omkring, hvorvidt den producerede tekst er et stykke tekstfiktion eller ej. Det gælder både i Curries og i Searles version. Herudover forfægter begge det synspunkt, at det er nødvendigt, at forfatteren når til en art kontraktlig overenskomst med læseren om, at det, han præsenterer sin læser for, er et stykke tekstfiktion. Ellers er der ikke tale om tekstfiktion. Det kan forfatteren selvfølgelig gøre

¹¹ Det er vel også det læseprocessen afspejler. Det betyder selvfølgelig ikke, at vi ikke altid vil kunne åbne for en gennemlæsning af teksten, hvor vi leder efter de sande propositioner (fx fordi vi vil bruge dette udvalg af tekstens propositioner som historisk kilde eller som anden dokumentation).

ved at skrive "roman" eller "novelle" på forsiden af den trykte tekst. Men i de tilfælde, hvor der ikke opereres med en sådan eksplicit, paratekstlig markering af teksten, eller hvor – kunne man tilføje – en sådan betegnelse har været tænkt som ironisk, mener Searle, at der alligevel finder en markering sted af teksten som tekstfiktion på ekstralingvistisk, ikke-semantisk vis.

Men kan det nu være rigtigt? Først og fremmest: Hvad betyder udtrykket "ekstralingvistisk, ikke-semantisk konvention" egentlig? I Searle (1979b (1974)) bliver begrebet desværre blot antydnet, men ikke egentlig forklaret. Derfor vil det måske være en god ide at se lidt nærmere på, hvad Searle andre steder har sagt om konventionsbegrebet.

En konvention er for Searle (jf. Searle 1971 (1965); 1969) først og fremmest en vedtagen regel om i et givet fællesskab at gøre et eller andet på en bestemt måde. *Konventionel handlen* står i modsætning til *rent instrumentelle handlinger eller praksisser* som det at fiske med krog eller bruge sukker på havregryn ved at involvere en gensidig social forpligtelse og ved være underlagt såkaldt *konstituerende eller semantiske regler*. At beskrive rent instrumentelle handlinger eller praksisser kræver også regler, såkaldt *regulerende regler*. Imidlertid kan de handlinger og praksisser, reglerne omfatter, eksistere uafhængigt af, om der er en regel, der styrer dem, eller ej, og de indeholder intet element af forpligtelse. Anderledes med konventionel handlen. Her er der tale om, at reglen direkte konstituerer, skaber eller – hvis vi skal udtrykke det semantiske ved reglen – definerer den handling, den samtidig styrer, i kraft af folks villighed til at følge reglen. Konstituerende regler har formen "'X' tæller som Y i kontekst K." Formen udtrykker, at et givet udtryk, "X", fx det at sige "Solen skinner" på dansk, tilordnes en bestemt værdi, Y, som for sætningens vedkommende kan være den værdi at gælde for tilordningen af sandhedsværdien sand til sagforholdet 'solen skinner'. I den forbindelse betoner Searle den *ontologiske* betydning af de to typer regler. Distinktionen er fundamental: Skellet muliggør skellet mellem på den ene side den ikke-sociale verden, vi deler med de fleste dyr, og på den anden side den sociale verden, vi deler med hinanden i kraft af vores evne til at handle, inklusive talehandle, i gensidig forpligtende forståelse ud fra konstituerende regler.

Spørgsmålet er, hvilken type regler tekstfiktionsmarkeringen føl-

ger. Er reglerne blot regulerende og tilhører den præ-sociale verden, eller er de konstituerende og tilhører den sociale verden? Da tekstfiktionsmarkeringen skal være kommunikativ i sit anlæg – forfatteren skal gøre læseren bekendt med, at det, han skriver, skal ses som et stykke tekstfiktion – synes den ikke blot at kunne være styret af regulerende regler. På den anden side synes konventionen heller ikke at kunne være styret af en konstituerende regel. En konstituerende regel er en semantisk regel, sådan som vi har antydnet det. Den tillægger et udtryk, "X", et givet indhold Y. Men ifølge Searle kan konventionerne i forbindelse med tekstfiktion ikke være af semantisk karakter, hvilket han eksplicit giver udtryk for. Konventionerne er ikke-semantiske.

Vi synes med andre ord at havne i en modsigelse.

Men måske er vi med denne henvisning til distinktionen mellem regulerende og konstituerende regler i virkeligheden på galt spor. I en række senere værker har Searle søgt at udvikle endnu et kommunikativt virksomt konventionsbegreb ved siden af begrebet om en konstituerende regel (Searle 1979a (1975); 1989; 2010), tilknyttet en speciel talehandlingstype, han kalder *erklæringer* (declarations). Måske kan vi se en fiktionskonvention som en art erklæring, en searlesk fiktionserklæring?

Det, der ifølge Searle er karakteristisk for erklæringer, er, at det propositionelle indhold ikke så meget er sandt om et på forhånd eksisterende sagforhold i verden, som det i sig selv er i stand til at skabe en kendsgerning. Heri adskiller erklæringen sig ifølge Searle afgørende fra andre typer af talehandling, som alene er underlagt semantiske regler: Siger jeg "Solen skinner", sikrer jeg min ytring propositionel mening (som sandhedsbetingelse) alene i kraft af en semantisk regel. Erklærer jeg derimod et møde for åbnet ved at sige "Mødet er åbnet", sikrer jeg ikke blot min ytring propositionel mening (som sandhedsbetingelse) i kraft af en semantisk regel; jeg skaber også en social kendsgerning i og med min ytring, nemlig åbningen af mødet (og dermed mødet).¹²

Men kan vi nu se tekstfiktion som en sådan erklæring? Kan tekstfiktion være en social kendsgerning skabt gennem ytringen af den

¹² Det er Searles opfattelse. Jeg deler den dog ikke. Bl.a. mener jeg, at alle talehandling, ja alle sociale handlinger overhovedet, er erklæringer, og ikke blot de handlinger, Searle vælger at kalde erklæringer. Det betyder bl.a., at jeg ikke,

samlede fiktive tekst, eller i hvert fald så meget af den, at det står klart for forfatterens publikum, at teksten er ment som fiktiv?

Det synes heller ikke at kunne være tilfældet. Det, der indgår i en erklæring, er et propositionelt indhold. Men et sådant indhold synes vi vanskeligt at kunne genfinde i et stykke tekstfiktion. Her er ikke nogen proposition, der *hermed* skaber et stykke tekstfiktion. De paratekstlige angivelser kan ikke gøre det: Romaner *skabes* ikke ved at der fx står "roman" på første side. Med "roman" refereres der blot til en forud eksisterende kendsgerning, nemlig den kendsgerning, at de følgende sider udgøres af en fiktiv tekst af en bestemt genre-type. Men heller ikke træk inhærent i det, der siges, ser ud til at kunne konstituere et stykke tekstfiktion qua tekstfiktion: Der kan ganske vist optræde stærke *indikatorer* på, at der i et givet tilfælde er tale om et stykke tekstfiktion. Det gælder fx ved en indledning som "Der var engang [...]" eller slutninger som "Og de levede lykkeligt til deres dages ende". Men sådanne markører eller andre mere eller mindre diffuse angivelser vil aldrig kunne være konstituerende for tekstfiktion. Ej heller synes stiltræk, der har udviklet sig mere eller mindre anonymt i bestemte typer af fiktionstekster, at kunne være konstituerende for tekstfiktion.¹³

Derfor: hvis tekstfiktion hverken kan signaleres gennem semantiske konventioner eller gennem propositioner båret af særlige erklæringer, synes vi kun at kunne stå tilbage med muligheden for, at de er rent instrumentelle handlinger styret af regulerende regler.

Faktisk mener jeg, at vi – når vi ikke har med direkte markører som "roman", "Der var engang [...]" eller andre lignende markører at gøre – netop må se tekstfiktion som formidlet gennem rent instrumentelle konventioner, dvs. gennem handlen alene underlagt regulerende regler.

som Searle, mener, at sociale handlinger generelt er sproglige i betydningen: funderet propositionelt. Mange sociale handlinger har ikke denne egenskab.

Da denne divergens i opfattelse ikke betyder noget for fremstillingen i artiklen her, vil jeg nøjes med at henvise til Widell (2009) for en oversigt over mit synspunkt.

¹³ Man kan diskutere, om sådanne stiltræk er konventionelle tegn på, at der foreligger en fiktionstekst, eller om det blot drejer sig om tillagte vaner, alene underlagt regulerende regler. Om man vil henregne stiltræk under det første eller det andet, er afhængigt af, hvor bevidste de, der producerer og i øvrigt omgås de pågældende tekster, er om, at trækene signalerer eller er stærke indikatorer

Det kan også siges mere specifikt: Tekstfiktion synes i sin grundform at være en form for implikaturfremkaldt handlen.

6. Tekstfiktion som implikaturbåren handling

Inden for talehandlingsteorien har der været en standende strid mellem to grundopfattelser af, hvad kommunikation består i. Den ene opfattelse er Austins og Searles *konventionalistiske opfattelse*. Den anden er den såkaldte *intentionalistiske opfattelse*, som har været forfægtet specielt af Herbert Paul Grice (1989a (1957)) Peter F. Strawson (1971 (1964)) og Stephen Schiffer (1972), og som går ud på at forklare kommunikationsbegrebet alene ud fra begrebet om instrumentel handlen. Særlig kendt i den forbindelse er Grices teori om kommunikativ mening som publikumsrettet dobbeltintentionalitet: "[...] we may say that 'A meant something by x' is roughly to 'A uttered x with the intention of inducing a belief by means of the recognition of that intention'." (Grice 1989a (1957):45). Teorien er kontroversiel. Ikke mindst er den blevet kritiseret for at negligere, at kommunikativ mening ikke blot er et spørgsmål om intention, men også om konvention – *hvor det sidste ikke vil kunne defineres i termer af eller på anden vis reduceres til det første* (Searle 1971 (1965):46). Denne konventionalistiske kritik af den intentionalistiske opfattelse er jeg stort set enig i.

Men er det sagt, synes Grices teori ikke desto mindre at kunne finde anvendelse inden for to vigtige kommunikationsområder (hvor en forståelse af det første område, som vi skal se, lægger op til en forståelse af det sidste):

(A): Det første område, den synes at kunne finde anvendelse inden for, er området for skabelse af *præ-semantisk ad hoc mening* eller – som Grice kalder det – *okkasionsmening* (occasion meaning). Et eksempel til belysning af denne form for mening vil være følgende eksempel, hvor en fjeldvandrers pludselig for øje på én eller flere varder. Det kan fx være en dansker, der ikke er vant til at færdes i de norske eller færøske fjelde, og derfor ikke kender varder. Da han kan se, varderne må være et produkt af instrumentel handlen – de er for arrangerede til at kunne være et naturfænomen – forsøger han at gætte sig til formålet: "Måske er stendyngerne lavet for at tiltrække lyn på

høje steder?" "Måske er de en art huse, hvor det er svært at finde indgangen?" "Måske er det en indretning, der kan sikre, at jeg ikke farer vild på fjeldet fx i tåge?" Her er det sidste gæt interessant, da det – i modsætning til de to første gæt – er et gæt, der refererer til en kommunikationshensigt a la Grice hos dem, der har bygget varderne. Den vejfarende skal netop både erkende, at vardebyggerne har til hensigt at gøre den vejfarende opmærksom på et eller andet, *samt erkende, at det netop er vardebyggernes hensigt, at gøre den vejfarende opmærksom på det*. Som det fremgår, er meningen præ-semantisk og ad hoc: Fjeldvandrerer slutter sig i situationen til vardebyggernes intention alene ud fra det, han ser, og ikke ud fra nogen regel af typen "disse sten' tæller som sikring mod, at du farer vild". En sådan regel vil først kunne komme ind i billedet, i det øjeblik han møder folk, der kender til en sådan regel, fordi de er blevet enige om den og handler ud fra den. Indtil da vil meningen udelukkende være okkasionel og slutningsbaseret.

(B): Det andet område, Grices teori synes at kunne finde anvendelse inden for, er området for dannelse af de tidligere nævnte *implikaturer* med udgangspunkt i sproglig kommunikation. Lad os derfor igen stille spørgsmålet om, hvad implikaturer er. Nu består sproglig kommunikation – som vi tidligere har set – i udførelse af talehandlinger på baggrund af underliggende konstituerende regler. Disse talehandlinger vil typisk være assertive talehandlinger, hvormed taler gør gældende, at en given proposition er *sand* og *relevant* i situationen. I mange tilfælde leves der imidlertid ikke umiddelbart op til dette kommunikationsideal. Vi følger ikke altid de regler eller – som Grice kalder dem: maksimer – der gør vores propositioner sande og relevante. I den forstand kan talehandlingerne være defekte og repræsentere et brud på kommunikationsidealets maksimer. Nu kan der imidlertid være flere årsager til, at de er defekte. Det kan være, (i) at vi ikke er i stand til at følge reglerne eller maksimerne på grund af manglende evner. Det kan også være, (ii) at vi bryder med maksimerne, fordi vi vil lyve. Eller det kan være – og det er Grices hovedpåstand og Grices vigtigste pointe i Grice (1989 (1975)) – (iii) at taler vil have,

hører skal drage slutninger på baggrund af det hørte, hvis konklusioner – hvis de bliver rekonstrueret som asserterede propositioner – i givet fald vil kunne være sande og meningsfulde. Det vil eksempelvis være tilfældet i en dialog, hvor én som svar på spørgsmålet "Vil du med i biografen?" svarer: "Jeg skal til eksamen i morgen." Her er svaret ikke umiddelbart rationelt set i forhold til det kommunikationsideal, maksimerne inkorporerer. Det er ikke relevant. Han burde i stedet have svaret "Ja" eller "Nej". Tolker den anden derimod svaret som en *begrundelse* for, hvorfor han ikke kan komme med i biografen, giver det straks mening. Det er imidlertid ikke eksplicit formuleret, at det er en begrundelse. Det er noget, den anden må slutte sig til. Men derfor er der tale om en implikatur. *Implikaturer er netop intentioner hos afsender om, at modtager drager slutninger af det (irrelevant eller på anden vis defekt) sagte på baggrund af erkendelsen af en kommunikativ hensigt bag*. Som man kan se, er der også ved implikaturer tale om en gricesk dobbeltintention, ligesom i situationen med varden. Men i modsætning til eksemplet her er udgangspunktet ikke et okkationelt fremstillet artefakt. Der drejer sig derimod om *tale underlagt konstituerende regler*. Afsenderen *siger* i udgangspunktet noget, som kan være sandt eller falsk, og som i den forstand vil være forståeligt. Det, han siger, er imidlertid ikke forståeligt ud fra det eksplicit sagte, idet det i udgangspunktet bryder med kommunikationsidealets maksimer. I den forstand ligner det situationen med varden. Der må drages slutninger af det sagte, før det forstås som meningsfuldt. Afsender må selv rekonstruere sig frem til den indeholdte propositions relevans og sandhed i situationen.

Men her synes især (B) at være af interesse for belysningen af tekstfiktion. Her har vi nemlig på forhånd et system af assertiver, hvor vi kan fastslå, hvad der kræves, for at et assertiv rummer en proposition, der har reference, som er sandt, og som har relevans: I tekstfiktion kan vi, som vi tidligere har set, netop *ikke* finde sandheden og referencen, og ofte heller ikke relevansen. Her brydes umiddelbart med kommunikationsidealets maksimer om sandhed og relevans.

Men kunne man nu ikke se defekten som markør for, at man

drager den konklusion, at tekstens forfatter har intentionen om, at man skal se assertivet som et eksempel på foregiven talehandlen, dvs. som tekstfiktion.

Det mener jeg faktisk vil være en rimelig tolkning af tekstfiktionsbegrebet. Men det kræver, at vi tager afstand fra Searles konventionalistisk funderede fiktionskriterium. Ifølge definitionen her er tekstfiktion ikke i første række styret af ikke-semantiske metakonventioner. Tekstfiktion kræver derimod altid som minimum en slutning om, at de udførte talehandlinger må være foregivet (og ikke blot udtryk for uformuenhed eller løgn) *på baggrund af en vis mangel på reference og sandhedstilordning i teksten.*

Det kan vi også give en kortere formulering: *At forfatte tekstfiktion er at benytte sig af en implikatur om at foregive at referere og tale sandt.*

At tekstfiktion kan defineres således, betyder ikke, at tekstfiktion så ikke kan angives gennem metakonventionelt fastlagte markører. Men der vil da – pace Searle – ikke være tale om ikke-semantiske metakonventioner, men derimod om *semantiske* metakonventioner (eller metaassertioner, som jeg egentlig hellere vil kalde dem). Fx når der (bogstaveligt) står "Roman" på titelbladet af en bog, eller når et eventyr indledes med vendingen "Der var engang [...]".

7. Tekstfiktion og relevans

Som vi har set i (A) ovenfor, kan vi med Grice lokalisere et område for ikke-semantisk kommunikation, nemlig i skikkelse af et *område for præ-semantisk kommunikation*. Her har nogle fiktionsteoretikere ment, at det vil være mere korrekt – og for så vidt mere i overensstemmelse med Grices oprindelige intentionalistiske kommunikationsbegreb fra 1957 – om man generelt definerede tekstfiktionsbegrebet i pas-højde med dette område for præ-semantisk kommunikation, hvor der alene drages ad hoc slutninger om kommunikationshensigter på baggrund af, hvad der sker rent instrumentelt i situationen. Gennem denne reduktive manøvre vil man så være i stand til at gøre begreberne om reference og sandhedstilordning – og de rationalitetsnormer, der knytter sig hertil – overflødige for definitionen af tekstfiktionbegrebet. De får inferior status.

En repræsentant for denne position er Richard Walsh (2005; 2007), der specielt bygger på en rendyrkning af Grices oprindelige synspunkt fra 1957, som vi kan finde genoptaget og radikaliseret hos

Dan Sperber & Dierdre Wilson (1986). Med baggrund i Sperber & Wilsons relevanstheori mener Walsh at kunne fastslå, at reference, sandhed og mening blot skal ses som udtryk for retoriske valg på linje med andre retoriske valg, såsom valg af metafor, synekdoke, oxymoron, ironi *samt fiktion*. Derfor kan tekstfiktion ikke, som Austin, Searle og Grice foreslår det, defineres som en defekt, som et brud på bogstavelig tale. Forklaringen af tekstfiktionsbegrebet ud fra retningslinjerne i (B) må ifølge Walsh være forkert. Det eneste krav til kommunikative intentioner, der synes at måtte gælde, er, at de skal være relevante i den betydning af ordet, vi finder i (A). Om de er sande på baggrund af meningsfulde ytringer, som i (B), synes højst at kunne være et lokalt krav, der ikke kan være definerende for fiktion: "The fiction/nonfiction distinction is not fundamentally ontological, but pragmatic; not a distinction between referential worlds, but between communicative purposes." (Walsh 2005:128).

Dette synspunkt mener jeg ikke er korrekt. Tværtimod mener jeg, at skellet mellem instrumentalitet og konventionsbåren kommunikation, mellem regulerende og konstituerende regler, og mellem kommunikationsmåde (A) og kommunikationsmåde (B) er et nødvendigt skel at opretholde som fundamentalbegreb ved tekstfiktion, hvis vi skal få et korrekt begreb om, hvad tekstfiktion består i.

Det vil jeg så bruge dette og næste afsnit på at argumentere for.

Men før jeg går over til min argumentation, vil jeg indledningsvis kaste et mere indgående blik på udviklingslinjerne i Grices og Searles respektive teorier og i den forbindelse give en lidt fyldigere karakteristik af Sperber & Wilsons teori.

Nu har vi tidligere med Searle stillet os kritisk over for Grices oprindelige intentionalistiske synspunkt på kommunikation, idet det negligerer den ontologiske forskel mellem handlen styret af regulerende regler og handlen styret af konstituerende regler. Når man fremfører eksistensen af konstituerende regler som argument over for rent intentionalistiske synspunkter, er det imidlertid vigtigt, at man skelner mellem på den ene side *formen for en konstituerende regel* – altså regelformen: "X' tæller som Y i kontekst K" og de kapaciteter, der skal til for at operere med en sådan regelform – og på den anden side *enhver konkret regel underlagt denne regelform*. Det gjorde Searle ikke i tilstrækkelig grad sin oprindelige teori (jf. Searle

1969:17), hvilket han senere har erkendt som en mangel (Searle 2002:142ff): Grice har for så vidt ret i, at vi ikke blot kan gå ud fra, at sproget er et system af semantiske regler. Tværtimod må vi i vores forståelse af kommunikationens væsen gå spadestikket dybere og i mere omfattende grad belyse kommunikation som de generelle betingelser, der må være til stede, for at vi kan opbygge og ændre det system af semantiske regler, vi kalder et sprog. Men det betyder ifølge Searle på den anden side ikke, at vi dermed vil være i stand til at forklare vores sprog alene gennem griceske dobbeltintentioner. Her må vi ifølge Searle undsige Grices oprindelige synspunkt på menneskelig kommunikation, og dermed også Sperber & Wilson: *V*-intentionalitet, sådan som den kommer til udtryk i kommunikation, vil ifølge Searle aldrig kunne reduceres til en sammenstilling af individuelt anlagte intentioner (Searle 1995:23ff). Det gamle par, der sidder på en bænk og nyder aftensolen, ved hver især, at de sidder på bænken, *men de ved også, at den anden ved, at de hver især ved, at de sidder på bænken*. De har med andre ord *kollektiv bevidsthed*. Men denne bevidsthed kan ifølge Searle ikke sammenflikkes af griceske dobbeltintentioner. Kollektiv bevidsthed er emergent.

Det synes Grice at have, om ikke fuldt accepteret, så dog imødekommet, med sin implikaturteori fra 1975 (hvorfor det er vigtigt at skelne mellem den tidlige og den sene Grice). Under alle omstændigheder forudsætter implikaturteorien, at der må opereres med kommunikation ikke blot på ét, men på to niveauer: Dels må der finde primær kommunikation sted i form af bogstavelig kommunikation underlagt kravet om, at man skal tale sandt, dels må der finde sekundær, afledt, "afbleget" og parasitær kommunikation sted, der forudsætter et brud på bogstaveligheden i den primære kommunikation og kravet her om, at man skal tale sandt og meningsfuldt.

Men det er netop det Sperber & Wilson reagerer imod i et forsøg på at fastholde Grices oprindelige intention. Kravet om sandhed byggende på sproglig mening er ikke noget væsentligt krav for dem. Det vigtige for dem er forankringen af kommunikationen i den instrumentelle kontekst, der til enhver tid omgiver et stykke kommunikation. Men her repræsenterer lingvistisk forankret sandhed og mening – det, Sperber & Wilson kalder "coded meaning" – blot et valg blandt andre kommunikative valg. Det har ikke nogen speciel betydning. Det at sige "Solen skinner" i en bestemt situation, er ikke ens-

betydende med, at sætningen dermed skulle være sand. Jeg må først kende til betingelserne for sætningens anvendelse, sådan som de er dikteret af den instrumentelle handlesammenhæng, sætningen er en del af. "Solen skinner" kan betyde, at solen skinner; men sætningen kan også betyde, at jeg ikke behøver tage min paraply med, eller at jeg lige har mødt én, der er glad i dag, hvorfor jeg spontant ytrer sætningen. Det er for så vidt blot eksempler på de implikaturer, vi allerede har set ét eksempel på i (B), men som Sperber & Wilson hellere vil se som eksempler på kommunikation i (A). I virkeligheden eksisterer der ifølge Sperber & Wilson et ganske løst og ubestemt forhold mellem verden, handling og sprogligt udtryk. Spørgsmålet om reference og sandhedstilordning i forbindelse med en asserteret proposition er ifølge Sperber & Wilson lige så åbent, som alle andre spørgsmål i relation til handleverdenen og dens instrumentelle muligheder. Selv hvad der er løgn, og hvad der er sandhed, er i virkeligheden alene et spørgsmål om kontekstuel forankring af talen. Alene kravet om kommunikativ relevans er virksomt.

Det er denne teori om reference, sandhed og mening, Walsh overtager fra Sperber & Wilson. Idet der er den lille nuance, at Walsh specielt taler om narrative tekster, forkaster han ligesom Sperber & Wilson forestillingen om, at tekstfiktion skulle have noget med sandhedstilordning og semantisk meningsfuldhed at gøre, og fremhæver i stedet, som de, kravet om kommunikativ relevans: "[...] I want to argue that the problem of fictionality is not, after all, a problem of truthfulness but a problem of relevance. It is the presumption of relevance, not any expectation of literal truthfulness that derives the reader's search for an appropriate interpretative context [...]." (Walsh 2005:157). Denne vægtlægning på kommunikativ relevans betyder samtidig, at Walsh forkaster den opfattelse, at der ved fiktion skulle kunne være tale om en defekt og et brud på bogstavelig kommunikation: "The relevance theory model allows for a view of fiction in which fictionality is not a frame separating fictive discourse from ordinary or 'serious' communication, but a contextual assumption." (Walsh 2005:157-158). Dvs. tekstfiktion står i kontinuitet med al anden sprogbrug som en fuldgyldig kommunikationsmodus, hvor foregivelsen af reference og sandhedstilordning slet ikke vil være foregivelse, men blot antager skikkelse af én af de måder, relevansen

kan manifestere sig på. Foregivelse er lige så seriøs som ikke-foregivelse og bogstavelighed.

Men er det nu en rimelig tolkning af, hvad tekstfiktion er? Jeg mener, der rejser sig uoverstigelige problemer i kølvandet af denne position.

8. Tekstfiktion, sandhed og mening

Ved at afgrænse tekstfiktionsbegrebet i forhold til kommunikativ relevans, underkendes eller – i hvert fald – underbetones den ontologiske distinktion mellem handling ifølge regulerende regler (område A ovenfor) og handling ifølge konstituerende regler (område B ovenfor). Alt bliver reduceret til forskellige udgaver af instrumentel handlen, hvorindenfor ingen fornuftige teoretiske eller praktisk brugbare distinktioner vil kunne drages. Der er altså tale om en tilbagevendende til samme intention, som vi finder i Grices oprindelige menings-projekt og dermed samtidig en desavuering af hans senere implikaturteori.

Nu kan der være god grund til at betone relevansen på sandhedens og meningens bekostning, hvis man vil definere, *hvad fiktion i almindelighed er*. For fiktionsbegrebet dækkes selvfølgelig ikke udelukkende af begrebet om tekstfiktion. Det er også Searle klar over. På teatret er alt fx fiktion. Ikke blot det, skuespillerne siger, som selvfølgelig vil være en form for tekstfiktion; men også det, de i øvrigt gør på scenen, og som er med til at tegne billedet af de agerende som fiktive personer: “[...] the actors pretend to be the characters.” (Searle 1979b (1974):69). Det betyder, at det almene fiktionsbegreb i realiteten slet ikke skal bestemmes på tekst- og talehandlingsniveau,¹⁴ men i stedet på niveauet for de handlinger generelt, der finder sted på scenen. Ja, faktisk må vi se fiktion som noget helt alment, en arke-aktivitet, vi vil kunne finde eksempler på langt ned i dyreri-

¹⁴ I øvrigt er det værd at understrege, at talehandling altid *også* er instrumentelle handlinger (men ikke omvendt). Fx er selve det at bevæge stemmebåndene eller kradsse noget ned på et stykke papir – hvad Searle har fremhævet – et eksempel på udførelsen af en instrumentel handling. Desuden indgår illokutionære handlinger altid – hvad Austin har fremhævet – i perlokutionære handlinger, som altid vil være handlinger af instrumentel karakter.

get. I virkeligheden kan fiktion stort set synonymiseres med *leg*.¹⁵ Det har blandt andet Kendall L. Walton været inde på med sit begreb

¹⁵ Leg kan være en monologisk, non-imitativ beskæftigelse, som fx det at gynge eller spille bold op ad en mur. Men der kan også være tale om imitative lege, hvor man forestiller sig at være et eller andet (fantasilege). Men i det øjeblik legen bliver social, dukker nødvendigheden af en socialt anerkendt markør op. Deltagerne i legen må være enige om, at nu leger vi og nu leger vi ikke og have en markør for det af én eller anden art. Sociale lege kan så igen udvikle sig til egentlige rollelege – far, mor og børn; krig; politi og tyve, cowboy'dere og indianere – og efterhånden får vi så også de mere permanente, overordnede rollerelationer mellem forfatter og skuespillere på den ene side og publikum på den anden side. For begge gælder jo, at de i lige grad skal være omfattet af legens tryllekreds. Det er klart, at vi i et teaterstykke normalt finder flere roller end disse to. Skuespillerne er også rollehavende i en indbyrdes interaktion på scenen. I *Romeo og Julie* har vi rollen som Romeo og rollen som Julie samt alle de øvrige roller i stykket. Men det fjerner ikke metarollerne forfatter, skuespiller og tilskuer: Forfatteren, der forfatter sit stykke som en ikke-fiktiv instruktion til sine skuespillere, hvilket også Searle er inde på (jf. Searle 1979b (1974):69), skuespillerne, der agerer non-fiktivt på scenen set i forhold til forfatterens forskrifter, men (understøttet af forfatteren) fiktivt over for publikum, og til sidst publikum, som blot overværer forestillingen og dermed har en helt igennem passiv rolle – i hvert fald, hvad det motoriske angår (fx er det ikke tilladt som tilskuer i vrede at springe op på scenen og deltage). Det er for så vidt dette rollesæt, der gentager sig i rollesættet *forfatter-oplæser-publikum* samt i rollesættet *forfatter-fortæller-læser*. Hvad det første rollesæt angår, kan rollen som oplæser findes i et normalt teaterstykke, nemlig hvis én af skuespillerne foregiver at læse noget op, én eller anden har affattet, det være sig et digt, et prosastykke, en meddelelse, eller den kan findes i et indskrænket teaterstykke, hvor der kun er én rolle, nemlig rollen som oplæser, hvor oplæseren, der evt. kan være identisk med forfatteren, læser et stykke fiktion, fx et eventyr eller en novelle, for et publikum fx i radioen eller til en oplæsningsaften på et bibliotek. Hvad det andet rollesæt angår, vil det fremstå i konsekvens af, at forfatteren ikke længere har sit publikum foran sig, som han kan læse op for, men er henvist til udelukkende at præsentere, hvad han fiktivt har at sige, på skrift.

Denne transformatoriske bevægelse gennem forskellige rollesæt fra rolleleg til tekstfiktion synes at udgøre den pragmatiske hovedvej til tekstfiktionen: *Tekstfiktion er set ud fra dette synspunkt slet og ret en form for stiliseret rolleleg*. Selvom denne idé om at jævnføre fiktionsskrivning med skrivning af dramatiske tekster og med leg vil kunne udvikles yderligere – fx vil det, der i en dramatisk tekst fremstår som forfatterens ikke-fiktive henvendelse til skuespillerne om at agere fiktivt på scenen over for et publikum, i en roman- eller novelleskrivningssituation blive transformeret til forfatterens ikke-fiktive henvendelse til sig selv om (når romanen eller novellen er færdig) at agere fiktivt som fremviser af en fortællende tekst over for en læser – vil det føre for vidt i denne sammenhæng at udvikle tanken yderligere.

om fiktion som *en slags artefakt frembragt med henblik på skabelse af make-believe-lege*, et begreb, der er så alment, at det ifølge Walton også omfatter skabelsen af malerier.¹⁶

Men det, at det almene fiktionsbegreb må ses i relation til et helt generelt begreb om instrumentel handlen, må ikke få én til at glemme, at vi ikke blot kan se tekstfiktion som et stykke instrumentel handlen. En tekst er et stykke instrumentel handlen, selvfølgelig. Men den er også altid et stykke kommunikativ handlen. Dvs. en tekst er styret af en hensigt fra afsenders side om at kommunikere noget. Den er derfor bestemt af Grices dobbeltintentioner, sådan som også Walsh og Sperber & Wilson er inde på.

Men det er normalt ikke tilstrækkeligt. Siger jeg "Solen skinner i dag", kan det, jeg siger, kun forstås, hvis jeg kender til det sæt af regler, der allerførst gør teksten til tekst, dvs. til den sekvens af propositioner, der kan være *sande og falske* og – gennem denne mulighed for at være sande og falske – også *meningsfulde* i betydningen: korrekte i forhold til givne sæt af konstituerende regler. Grunden til, at Walsh og Sperber & Wilson ikke erkender dette argument er, at sproglig

¹⁶ Walton skriver (Walton 1989:53): "Appreciating paintings and novels is largely a matter of playing games of make-believe with them of the sort it is their function to be props in." Jeg finder på mange måder Waltons forslag tiltalende. Imidlertid har jeg også et par forbehold.

Jeg mener fx ikke Walton har ret i, at billeder uden videre er "props in a game of make believe". Renoirs "Badende kvinder", et billede Walton selv refererer til, er ikke en sådan "prop in a game of make believe", sådan som Walton gerne vil have det. Det er alene et defekt eksemplar af badende kvinder (i forhold til et ikke-defekt eksemplar). Derimod er en træstub i en leg, hvor man gør den til en bjørn, et andet eksempel fra Walton, rigtignok en sådan "prop in a game of make believe". For her kan bjørnen ikke – med mindre træstubben har en særlig form – ses i træstubben. Den er alene en bjørn i kraft af, at den er gjort til et konventionaliseret tegn for et sådant dyr. (cf. Widell 2007).

Et andet punkt, hvor jeg er uenig med Walton er, hvor Walton mener, at alt foregives i leg, også de følelser, vi giver udtryk for: Oplever vi en tragedie på scenen, er der ifølge Walton ikke tale om, at vi bliver rystet, men kun om, at vi "make believe", dvs. lader som om, vi bliver rystet. Selvom jeg er enig i, at fiktionsbegrebet også gør tilskueren i teatret eller biografgængereren til en rolle "in a game of make believe", så inddrages vi ikke fuldt i dette spil, denne leg. Som Richard M. Sainsbury gør opmærksom på, så "[...] offers (fiction) often very vivid presentations of emotionally charged scenes, scenes which naturally elicit fear, joy, sorrow, or whatever. It should be no surprise, that these vivid presentations elicit their standard emotions." (Sainsbury 2010:19). (jf. i øvrigt note 10).

mening ifølge dem ikke kan forudsættes, men hele tiden er til forhandling. Derfor er tanken om tekstfiktion som en "parasitær" kommunikationsmodus, som lever på en sandhedsorienteret kommunikationsmodus' nåde, ifølge dem forkert. I eksemplet i (B) er meningen af sætningen "Jeg skal til eksamen i morgen" på ingen måde givet på tværs af en hvilken som helst talesituations relevanskrav. Nogle gange betyder "eksamen" det, man får karakterer for i skolen eller på universitetet, andre gange betyder "eksamen", at man bliver vurderet i almindelighed, atter andre gange betyder "eksamen", at man må koncentrere sig om at læse eller lige modsat, noget man er så stresset over, at man gerne vil lidt ud at more sig, så begrundelsen i dette tilfælde vil være en begrundelse for, ikke at man ikke vil i biografen, men for, at man tværtimod gerne vil i biografen. Derfor er al tale om faste meningsindhold ubegrundet, og derfor findes alene forståelsessituationer. Derfor er alle hensyn og intentioner i lige grad i spil: Er det sandheden, det drejer sig om? Er det relevansen? Er der tale om fiktion? Er der tale om ironi?

Det er imidlertid en alt for ensidig og letsindig måde at forstå kommunikation på. Det er rigtigt, at propositioners meningsindhold altid vil være farvet af de situationer, de erasserteret i. I den forstand er der ikke noget, der mur- og nagelfast hedder meningsindholdet af den danske ytring "Jeg skal til eksamen i morgen" eller meningsindholdet af den danske ytring "Solen skinner". Det er da også, hvad Searle for så vidt allerede fra nogle af sine første skrifter har indrømmet intentionalisterne: Den konstituerende regel for brug af sætningen "Jeg skal til eksamen i morgen" ligger bestemt ikke detaljeret fast.¹⁷

Men det betyder ikke, at vores begreb om sandhed og mening derfor er flosset i kanten. Tværtimod. Når vi har vanskeligt ved i *konkrete tilfælde* at angive, hvad betydningen af et ord eller en sætning er og fx sige, om ordet eller sætningen er synonym med et andet ord eller en anden sætning, så er det netop fordi vi ved, hvad synonymi er, og hvordan vi principielt set finder frem til en sådan synonymi.

¹⁷ Cf. Searle (1979c (1978)), hvor Searle argumenterer for det lidet sandsynlige for eksistensen af nul-kontekster, dvs. sprogbrug, der er neutral over for en hvilken som helst talesituation.

Ellers ville vi jo ikke vide, hvornår vi i de forskellige konkrete tilfælde står over for en tvetydig eller vag betydning, og hvornår ikke.¹⁸

Yderligere: Selv om vi fx har vanskeligt ved i konkrete tilfælde at afgrænse en given ordmening, har vi normalt en relativ sikker intuition om, hvad vi kan kalde et ords og en sætnings *kernebetydning*.¹⁹ Men det er netop et ords eller en sætnings kernebetydning, vi har brug for, når vi skal afgøre, om vi står over for et stykke afvigende sprogbrug, fx en metafor eller et stykke ironi eller fiktion. Fx vil vi altid kunne sige, at en sætning som "Julie er solen" er meningsløs i betydningen: Ingen situation i verden vil kunne gøre den proposition, den udtrykker, sand. Derfor er der ingen tvivl om, at sætningen af afsender er påtænkt en "parasitær" anvendelse som udgangspunkt for dannelsen af en implikatur, her i form af en metafor. Og det samme vil være tilfældet, hvis vi modtager en meddelelse, hvor vi ikke umiddelbart kan finde ud af, hvad én eller flere sætninger refererer til eller af afsender er tænkt at være sande om. Også her vil vi opfatte meddelelsen som en implikatur fra afsenders side, her om at opfatte det sagte som et stykke foregiven reference og sandhedstilordning, altså som fiktion. Og faktisk vil vi i en lang række tilfælde stå over for sådanne former for kerneanvendelser af ord og sætninger, hvor vi ikke er i tvivl om, at en sætning er anvendt i manglende overensstemmelse med rationalitetsprincippet maksimer, hvorfor vi opfatter det som vores opgave at drage slutninger af forskellig art. Det er for så vidt blot at tjekke sine intuitioner. Men derfor er Walshs og Sperber & Wilsons synspunkt på tekstfiktion overdrevet, fanatisk og utroværdigt. Deres trick består i, at de søger randanvendelserne, hvor de i stedet burde have søgt kerneanvendelserne: Tekstfiktion er ikke blot et spørgsmål om relevans i relation til den instrumentelle sammenhæng, det sagte indgår i, hvor vi lige så godt kunne have valgt andre former for relevans. Tekstfiktion er også et spørgsmål om sandheden og meningen af de valgte ord og sætninger i deres kerne-

¹⁸ Dette *transcendentale* argument for den nødvendige eksistens af sandhed og mening i sproget anvender Searle allerede i Searle (1969:7ff). Her er det rettet specielt mod William van Orman Quines angreb på menings- og synonymbegrebet (Quine 1971 (1951)). Argumentet her er et delvis lånt fra Grice & Strawsons svar på Quines angreb i Grice & Strawson (1989 (1956)).

¹⁹ I min argumentation her støtter jeg mig på en tilsvarende argumentation i Grice & Strawson (1989 (1956)).

anvendelse som udgangspunkt for – hvis de ikke lever op til Grices rationalitetsmaksimer for sandhed og mening – at slutte os til de valgte ord og sætningers status af foregiven reference og sandhedstilordning, altså tekstfiktion.

Dette i konsekvens af, at reference, sandhed og mening trods alt er et relativt stabilt træk ved anvendelsen af vores sprog.

Walsh skriver et sted: "The ontological status of the events themselves (and hence [...] the generic basis for reserving a distinct concept of fictionality) comes to seem of marginal interest at best. The theoretical fusion of narrativity and fictionality is formal and rhetorical rather than referential [...]" (Walsh 2005:39). Det kan jeg kun se som udtryk for manglende tiltro til den sandhed og mening – som sandhedsbetingelse – sproget bygger på: Sproget henter sin bæredygtighed fra det formelle og retoriske, skriver Walsh. Men det er ifølge min opfattelse at vende tingene på hovedet. Sproget henter tværtimod sin bæredygtighed fra den verden, sproget handler om, og som allerførst gør sproget meningsfuldt. Det er også fra verden som fælles referencebasis, tekstfiktionen skal hente sit rationale: Ved at bryde med den selvfølgelig sammenhæng mellem sprog og verden, skaber tekstfiktionen netop en ny form for frihed i sproget, som gør den egnet for andre anvendelser. Men netop heri skal vi finde tekstfiktionens væsentligste rolle: Netop i kraft af den mening, tekstfiktionen låner fra det bogstavelige sprog om verden, er den i stand til at bryde med denne sammenhæng og gøre sig til noget blot foregivet, med den frihed til følge, at der nu kan skabes nye konstellationer og konfigurationer. Men det gør os ikke i stand til at lægge en tøndel til vor viden om verden. Skal vi lægge en tøndel til vor viden om verden, må vi lade det bogstavelige sprog gøre det for os.

Når Walsh (2005:49) skriver: "Configuration is the making of plot, understood as a systematic synthesis, which is not the reproduction of something already given but creative production [...] Fictional particulars after all, are themselves generated in a reciprocal, dialectical relationship with the general framework of narrative understanding", så er jeg for så vidt enig. Tekstfiktion er konfiguration. Tekstfiktion er skabelse af synsvinkler og tilgange uden forankring i verden. Men desværre ligger der en tankegang bag Walshs bemærkning som gør, at vi er milevidt fra hinanden. Fiktion kan give os frihed til at foregive at tale om noget, som ikke findes. Men det er

kun muligt, hvis de ord og sætninger, der indgår i fiktionen, bevarer deres bogstavelige mening, som de alene kan få ved at stå i et referentielt og sandt forhold til verden. Det sidste ser Walsh desværre ikke ud til at ville indrømme.

9. Afslutning

Lad mig afslutningsvis opsummere hovedpunkterne i diskussionen i denne artikel: At frembringe fiktion er at foregive at udføre handlinger. Tekstfiktion er her en særlig form for fiktion, som specielt består i at *foregive at udføre talehandlinger*. Tekstfiktion er ikke bestemt af en særlig fiktiv verden, som vi i fællesskab skuer mod; den er *bestemt af tekstfrembringerens intentioner, som de kommer til udtryk i hans tale*. Hvad selve foregivelsen angår, er den et rent kognitivt anliggende: Den vedrører alene talehandlingernes *reference og sandhedstilordning* angående ting og forhold i vores fælles, fysisk foreliggende verden. De tilknyttede følelser berøres ikke (men nok de følelsesreaktioner og handlinger, der normalt knytter sig til de pågældende følelser).

Et vigtigt træk ved den foregivelse, der knytter sig til tekstfiktion, er, som vi har set, at den skal rumme et *kommunikationsrefleksivt element*, en kommunikeret hensigt. En person kan skjult foregive. Men det er ikke fiktion. Fiktion kræver, at modtageren på en eller anden måde gøres bekendt med foregivelsen for selv at kunne påtage sig rollen som – ligeledes – foregiven lytter eller læser. Hvad selve henvendelsesformen angår, kan den være båret frem af en konstitutiv eller semantisk regel, men behøver ikke være det. Derimod må den – som et væsenstræk ved tekstfiktion – *mindst være givet som implikatur* underlagt et relevanskrav. "Roman" og "novelle" er semantiske angivelser. Ligeledes er forskellige faste udtryk i teksten det som fx "Der var engang [...]". Bestemte stiltræk udviklet inden for bestemte traditioner kan indicere, at der er tale om tekstfiktion, men de kan derimod ikke være definerende for tekstfiktion. Forholdet er ikke konstitutivt.

Det er i den sammenhæng væsentligt at indse, at *tekstfiktion først og fremmest er en parasitær kommunikationsform*: Den lever af et bogstaveligt sprog, der får sin mening gennem reference og sandhedstilordning. Var der ikke et bogstaveligt sprog med en dertil knyttet semantik, ville der heller ikke være nogen tekstfiktion.

Visse er af den opfattelse, at al kommunikation er implikaturbåren

kommunikation, alene underlagt et princip om kognitiv relevans. Det gælder Walsh, og det gælder en lang række andre fiktionsteoretikere. Men det er en overdreven, fanatisk og utroværdig opfattelse af, hvad tekstfiktion er. Desværre gør opfattelsen stor skade i humaniora i dag. Tidligere ville man inden for humaniora gerne reducere alle tekster til især syntaks, så man kunne tale om skønlitteraturen som bestemt af en særlig form for "litteraritet" (Hejlsted 2007:20-25). Dengang var det formalismen, strukturalismen og semiotikken, der herskede. I dag har man forladt syntaktismen og er i stedet blevet tilhænger af en mere pragma-kognitivistisk tankegang. Nu ses alt – delvis parallelt til synsmåden i dekonstruktivismen – som kommunikationsstrategier udelukkende underlagt retoriske hensyn. Dermed fornægtes – eller i det mindste negligeres eller underbelyses – det, der gør menneskesproget unikt: sprogets semantiske dimension, og den reference til den fysisk foreliggende verden, den er afhængig af. Det er alene denne dimension i sproget, der gør det muligt for os mennesker at have en fælles hukommelse om verden og en fælles socialitet. At skære denne forbindelse over ved at gøre alt til retorik – i den hensigt at "ophøje" tekstfiktion til kommunikationsform på linje med al sagrelateret, bogstavelig tekstproduktion – er desværre at fortsætte den tendens til relativisme, konstruktivisme og manglende verdensforankring, som strukturalismen og semiotikken i sin tid indvarslede.

Det er mit håb, at min artikel ud over at belyse, hvad tekstfiktion er, også har kunnet bidrage til at fremme en filosofisk-realistisk forståelse af sprog og kommunikation, hvor reference, sandhed og mening danner de centrale begreber. Kun gennem en sådan filosofisk-realistisk forståelse af sprogets egenart er det også muligt at forstå tekstfiktionen som den *parasitære*, men alligevel væsentlige kommunikationsform, den ifølge min opfattelse er.

Litteratur

- Aristoteles 1992 (1. udg. 1958). *Poetik*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Austin, John L. 1997 (1. udg. engelsk 1962). *Ord der virker*. Gyldendal. København.
- Becker-Christensen, Christian et al. 1999. *Politikens Nudansk med etymologi*. Politikens Forlag. København.
- Coleridge, Samuel Taylor 1817. *The Collected Works of Samuel Taylor Coleridge, Biographical Sketches of my Literary Life & Opinions* (vol. 7). Princeton University Press: 6. Princeton.
- Currie, Gregory 1985. 'What Is Fiction?' *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 43, 4:385-392.
- Currie, Gregory 1990. *The Nature of Fiction*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Derrida, Jacques 1980. 'The Law of Genre', *Critical Inquiry* 7, 1: 55-.
- Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 2003-2007. *Den Danske Ordbog* (findes nu som netordbog, hvor den opdateres og udvides løbende). Gyldendal. København.
- Genette, Gerard 1990 (1. udg. 1970). *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Cornell University Press. Ithaca, NY.
- Grice, Herbert Paul 1989b (1. udg. 1957). 'Meaning'. *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press: 213-223. Cambridge Massachusetts/London, England.
- Grice, Herbert Paul 1989c (1. udg. 1975). 'Logic and Conversation'. *Studies in the Way of Words*. Harvard University Press: 22-40. Cambridge Massachusetts/London, England.
- Grice, Herbert Paul & Peter Frederick Strawson 1996 (1. udg. 1956). 'In defense of a dogma', *Studies in the Way of Words*. University Press:196-212. Cambridge Massachusetts/London, England.
- Hejlsted, Annemette 2007. *Fortællingen: Teori og analyse*. Samfundsanalyse. København.
- Kristensen, Tom 1979 (1. udg. 1930). *Hærværk*. Gyldendal. København.
- Lewis, David K. 1978. 'Truth in Fiction'. *American Philosophical Quarterly* 15: 37-46.
- Platon 2003 (græsk 385-380 f.kr.) *Staten*. Museum Tusulanums Forlag. København.
- Pontoppidan, Henrik 1902. 'Det store Spøgelse: En Fortælling', *Spejlet*
- Ribbjerg, Klaus 1970. *Marts 70*. Gyldendal. København.
- Ronen, Ruth 1994. *Possible Worlds in Literary Theory*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Sainsbury, Richard Mark 2010. *Fiction and Fictionalism*. Routledge. London.
- Schiffer, Stephen 1972. *Meaning*. Oxford University Press. Oxford.
- Searle, John R. 1969. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Searle, John R. 1971 (1. udg. 1965). 'What Is a Speech Act?'. John R. Searle (ed.) *The Philosophy of Language* Oxford University Press:39-53. Oxford.
- Searle, John R. 1979a (1975). 'A Taxonomy of Illocutionary Acts'. Searle, John R. *Expression and Meaning*. Cambridge University Press:1-29. Cambridge.
- Searle, John R. 1979b (1. udg. 1974) 'The Logical Status of Fictional Discourse'. Searle, John R. *Expression and Meaning*. Cambridge University Press:58-75. Cambridge.
- Searle, John R. 1979c (1978). 'Literal Meaning'. Searle, John R. *Expression and Meaning*. Cambridge University Press:117-136. Cambridge.
- Searle, John R. 1989. 'How Performatives Work'. *Linguistics and Philosophy* 12:535-558.
- Searle, John R. 1995. *The Construction of Social Reality*. Allen Lane, The Penguin Press. London.
- Searle, John R. 2002. 'Individual Intentionality'. John R. Searle *Consciousness and Language*. Cambridge University Press:142-155. Cambridge.
- Searle, John R. 2010. *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Oxford University Press. Oxford.
- Sperber, Dan & Dierdre Wilson 1986. *Relevance: Communication and Cognition*. Basil Blackwell. Oxford.
- Strawson, Peter F. 1971 (1. udg. 1964). 'Intention and Convention in Speech Acts'. J. R. Searle (ed.) *The Philosophy of Language*. Oxford University Press. Oxford.
- Walsh, Richard 2007. *The Rhetoric of Fictionality: Narrative Theory and the Idea of Fiction*. The Ohio State University Press. Columbus.
- Walsh, Richard 2008 (1. udg. 2005). 'The Pragmatics of Narrative Fictionality'. James Phelan & Peter J. Rabinowitz (eds.) *A Companion to Narrative Theory*. Blackwell Publishing:150-164. Oxford and Malden
- Walton, Kendall L. 1989. *Mimesis as Make-Believe: On the Foundations of the Representational Arts*. Harvard University Press. Cambridge MA.
- Widell, Peter 2007. 'Lidt om billeder'. Peter Widell & Ulf Dalvad Berthelsen (red.) *11. Møde om Udforskning af Dansk Sprog*. Nordisk Institut:275-286. Århus.
- Widell, Peter 2009. 'Logik, mening, handling, tale'. Inger Schoonderbeek Hansen & Peter Widell (red.) *12. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Århus 2008*. Nordisk Institut:301-318. Århus.
- Wittgenstein, Ludwig 1971 (1. udg. 1953) *Filosofiske undersøgelser*. Munksgaard. København.

Peter Widell (f. 1945), cand.mag. í donskum og málpsykologi. Starv-ast á deildini fyri Fagurfrøði og samskipti við universitetið í Árhús. Granskingarøki: Málfilosofi, logiskur semantikkur, pragmatikkur, argumentatiónsástøði, metaforástøði, sakbókmentaligt og fagurbókmentaligt genruástøði.

Teldupostur: norwidell@hum.au.dk

Peter Widell (b. 1945), M.A. in Danish and language psychology. Works at Department for Aesthetics and communication at Århus University. Research areas: Language philosophy, logical semantics, pragmatics, argumentation theory, metaphoric theory, literary genre theory.

Email: norwidell@hum.au.dk

Realismens masker

Om Herman Bangs impressionisme i Branden.

Else Knuth-Winterfeldt

*"Teatret er mit Liv; det er
Nerven i min Kunst".*

Herman Bang

Abstract

True Colours of Realism

The 19th century was challenging for Denmark. Wars - sometimes won but mostly lost - diminished Denmark and left the Danish identity in the very low end of the barometer of self esteem.

As compensation art flourished and thanks to the journalist and author Herman Bang (1857-1912) a new journalistic trend was initiated as he reported from the remarkable fire on Kristiansborg on October 1884.

The feature with the simple headline: "Branden" describes the second fire within a decade on the royal castle. It surpassed all the other features appearing on the same day due to a successful combination of the classical dramatic form and the impressionistic stile balanced with the reactions of the author and other spectators as well. No interviews but moments of significance caught and added up as a row of pearls.

In this article I analyze how Bang use the technique of the impressionistic painters by paying attention to the shade accentuating the light and how this technique opens up for upper- and under currents of facts, mood and collective memory to embrace a much larger story than this spectacular fire.

Herman Bang was convinced that impressionism could provide literature with a higher degree of truth than realism. As a comment I have looked into the diary of a very young painter Estella Holm who tells her version on the fire.